

JOAN PALLARÈS-PERSONAT

JAUME BROSSA I ROGER,
ANDREUENC I APOSTOL DEL MOVIMENT MODERNISTA

“Manuel Brunet, apassionat pel tema del vigatanisme, estudià la figura de Sant Antoni Maria Claret i escriví que l'educadíssim anarquista Jaume Brossa, home cultíssim, li donà el manuscrit que conservava, per misterioses raons, en el seu poder. Hi havia la descripció d'una cova del Montsant que feia esfereir, amb rata-pinyades, escurçons, llops, guineus, escorpins i serps malsanes i violentes. El Pare Claret deia, a propòsit d'això, a *Sermones de Misión*, vol III, Barcelona 1852, que ‘Acà en la tierra ninguna esperanza hay sin inquietud, ninguna posesión sin orgullo; allà en el cielo, a la recelosa y tímida esperanza, sucede la posesión dulce y pacífica, el gozo completo...’”

Joan Perucho, *Els Pares del Desert* (Proa, Barcelona 1998, pàg. 139)

El pare de Jaume Brossa i Roger era un home apreciat a Sant Andreu, població que li dedicà una plaça, Marià Brossa i Arnó. Era de família arreladament andreuenc, nat l'any 1831, home de lletres, titulat en Filosofia per la Universitat Literaria, pedagog, mestre de minyons de diverses generacions andreuencs, així com fundador i director d'*El Faro Andresense*, primera revista periòdica de Sant Andreu, i col·laborador d'El Clamor del Magisterio i d'*El Monitor de Primera Enseñanza*.

Alcalde primer de Sant Andreu de Palomar en el règim constitucional i democràtic quan La Gloriosa Septembrina –revolució dirigida per Prim i Topete que destronà la monarquia el 1868–, fou autor de diversos llibres de text, dels emprats per a l'ensenyament de nois i noies, essencialment en les matèries de geografia i història: *Nociones de Ciencias Naturales* (1867), *Nociones de geografía universal y de historia de España* (1874), *Manual completo de bilatura de algodón* (1876), *Guía del instructor catalán* –en dues parts, en realitat una gramàtica castellana– (1882), *Nuevo catón o principios de lectura* (1883), *Nociones fundamentales de religión y moral* (1884) i *Tratado de Urbanidad* (1887).

Home de l'època, però amb certs aspectes de mentalitat oberta i pensament avançat, cofundador de la Casa Asil (institució avui ben viva), de tarannà pacífic, fou respectat fins i tot pels seus adversaris; va ser mestre del seu fill i del dramaturg Ignasi Iglésias.

Jaume Brossa i Roger va néixer el 14 d'abril de 1868 a Sant Andreu, una data certa però que durant anys ha estat mal transcrita a les enciclopèdies i als pocs treballs biogràfics, que sempre l'han situat entre 1869 i 1875, però que mossèn Clapés consigna amb precisió. Mort el seu pare el 1891 –aquí algunes fonts també indiquen 1881, cosa que no concorda amb la seva bibliografia que seria, majorment, pòstuma–, el germà gran seguí regentant l'acadèmia familiar fins que la mare acabà per arrendar-la.

Ateneïsta, francmaçó, home de tertúlia i de polèmica des de ben jove, aviat destacà entre els ambients andreuencs i barcelonins d'una renaixença ja en declivi; amb els seus amics inseparables, Pere Coromines i Ignasi Iglésias, fou l'introduïdor d'un nou corrent de pensament, de les noves tendències naturalistes i simbòliques en matèria literària i teatral que arribaven a través de les obres del norueg Henrik Ibsen o el flamenc Maurice de Maeterlinck. Aquest corrent, al qual s'afegirien personatges com Joan Maragall, donà origen al Modernisme, un fenomen al qual en la literatura castellana s'incorporaren els autors Juan Ramón Jiménez, Antonio Machado i Rubén Darío i que de la literatura passà a la pintura, l'escultura, la música i l'arquitectura, que és l'art on a Catalunya quedà fixada més vivament la imatge del moviment.

Jaume Brossa fou poc procliu a cenyir-se als programes acadèmics, per això no cursà cap carrera universitària i la seva formació, enciclopèdica i completa, fou a través de la lectura constant. Treballà a la banca, on arribà a ser, des de ben jove, home de confiança per la seva capacitat; en això potser coincidí amb el seu company Pere Coromines, qui arribaria a ser cap de les finances municipals de Barcelona i directiu dels Bancs de Catalunya i Hispano Colonial.

Va ser un dels ideòlegs i millor exponent intel·lectual del moviment catalanista d'arrel llibertària. Aquesta tendència fou escapçada i durament reprimida, tot aprofitant l'atemptat del carrer Canvis Nous de 1896 que donà lloc al muntatge anomenat "Procés de Montjuïc", on es feu tristament cèlebre el torturador Tinent Portas. Pere Coromines fou empresonat amb molts altres, fins a 400 persones, entre les quals hi havia F. Tarrida del Marmol, J. Lluas, J. López Montenegro, Teresa Claramunt i J. Montseny (F. Urales). Aschieri, Nogués, Alsina, Molas i Mas van ser afusellats; d'altres, condemnats a vint anys o deportats al Sàhara.

Aquell "Procés de Montjuïc" també truncà una tradició, la dels literats àcrates catalans, la literatura llibertària restaria sempre més marginal, contracultural; va emmudir plomes tan brillants com les de J. Lluas, Eudald Canivell, Emili Guanyabens i Felip Cortiella. Ignasi Iglésias, en l'inici de la seva glòria consagrada, hagué de moderar-se i s'escapà de les massives detencions i tortures al castell de la ignominia. En aquells moments Jaume Brossa ja era a París; després va anar a Londres. L'havien advertit que seria procesat per la jurisdicció militar, acusat del pintoresc delictes de sedició, per haver estat autor d'un article amb el qual convidava a la reflexió els soldats que estaven destinats a embarcar cap a les guerres colonials de Filipines i Cuba. Va creuar la frontera i es posà fora de l'acció dels militars, cosa que indica el seu tarannà poc amic dels màrtirs i de les accions heròiques istriòniques.

D'aquella feta es disolgué la colla Foc Nou, de la qual també formaven part, a més dels esmentats, Celestí Galceran, Josep Roca Cupull, Bernat Rodríguez Serra i Ramon Sempau. Aquest grup es reunia els vespres, a les deu de la nit, en un banc de la Gran Via a prop de la plaça de Tetuan. Ells mateixos donaren vida a una altra entitat, el Teatre Independent, que el 16 d'abril de 1896 estrenà al Teatre Olimpo *Espectres*, d'Henrik

Ibsen, en versió de Joaquim Casas-Carbó i Pompeu Fabra; la representació anà precedida d'una conferència de Pere Corominas. A l'obra Ignasi Iglésias feia d'Oswald i Jaume Brossa interpretava el Pastor Manders.

Quan Jaume Brossa fugí a França, ja era objecte de vigilància i inquietud per part del govern de l'època, en especial dels comanaments militars Amb Unamuno, Corominas, Anselmo Lorenzo i F Tarrida del Màrmol col·laborava a la revista àcrata *Ciència Social*, on es publicaven traduccions d'articles de Kropotkin o Pelloutier. Això era el 1895, en uns moments en què al catedràtic Odon de Buen, conferenciant de l'Ateneu Obrer de Sant Andreu, iniciador dels estudis oceanogràfics a l'estat espanyol, se l'apartava de l'ensenyament per haver difós les tesis de Darwin.

Els seus primers articles, conferències, organització de vetllades teatrals, etc., daten de cap a 1890, quan amb Corominas i Iglésias es dedicaven a l'apostolat de la difusió de la cultura entre les masses treballadores, tot seguint l'ideal que l'adquisició de coneixements ajuda a assolir la llibertat. Col·laborador, entre moltes de *Catalonia*, una fita important en la carrera de Brossa és el pas per *L'Avenç*, revista catalanista que es convertí una època en diari, sostinguda per Jaume Massó i Torrents i amb Joaquim Casas-Carbó. A *L'Avenç*, hi entrà de la mà de Tutau, l'empresari teatral de l'Ignasi Iglésias novell, i fou una publicació essencial: s'hi sentaren les bases de l'ortografia fabriana, a les quals Brossa contribuí. Fou portaveu del Modernisme, i des de les seves pàgines Brossa escrigué articles veritablement sensacionals i innovadors, expresant la insatisfacció i el rebuig de les solucions socials aportades pel sistema sorgit de la restauració monàrquica de 1876 i de la Renaixença catalana. Naturalment, això toparia amb el conservadurisme, cada vegada més palès, dels editors, que parlaven de l'art per l'art, quan ell -ells tres- defensaven el compromís dels intel·lectuals. D'això, en els seus articles diu que la societat catalana "semblava algú que ha perdut la carta de navegar" i "contra una cultura tradicionalista i localista, una cultura moderna i nacional".

El 1892 escrivia *Viure del Passat*: "El centenari de Colom ha produït a Espanya un fenomen que no es nou. Sempre que entre nosaltres hi ha una cosa que adquireix un segell de transcendència, veiem apareixer la superficialitat que és la característica de la gent de migjorn...de manera que per a ells no hi ha més història que la que resulta de la llegenda..."; "la figura de Colom, com quedarà després de l'apoteosi de crítica històrica i festes que s'haurà fet al voltat d'ella?"

El 1893 a *Independència de la Crítica* afirmava: "El passat sols té de servir-nos d'ensenyança per guarir els nostres defectes". A *Juventut catalana* d'ara retreu el poc valor que donem els catalans a les nostres coses: "La Catalunya mercat, jueva, sanxopancesca, mojigata i falsificadora, ha de desaparèixer davant d'una Catalunya instruïda, d'esperit lliure i força expansiva"; encara aquell mateix any, retreia a Santiago Russinyol que parlés en castellà a l'Ateneu quan es proclamava anarcocatalà, un Russinyol que havia impulsat la representació a Sitges de *La Intrusa*, de Maeterlink.

També fou un col·laborador de *Juventut*, revista sorgida després de *L'Avenç*, el 1900, amb sis anys llargs d'existència, i que tingué continuïtat en una important col·lecció editorial, la Biblioteca Joventut, que assolí 47 volums publicats fins al 1914.

No fou un exiliat qualsevol. Amb el ronyó cobert per la feina de corresponçal a París de la banca on treballava, ho continuà fent a Londres quan les autoritats franceses l'invitaren a marxar per considerar-lo incòmode a causa de la seva reputació i de la petició formal d'extradició per part del govern de Madrid, ja que formava part

d'un comitè internacional que s'oposava a la guerra colonial de Cuba. Brossa també col·laborava, tant a París com a Londres, escrivint a la premsa d'allà, per quant parlava i escrivia, a més del català, el castellà, l'anglès, el francès, l'italià i l'alemany. Els seus articles a *El Poble Català*, d'una època més tardana (1907) són també sobradament celebrats.

Amnistià per Sagasta el 1897, després que Angiolillo acabés amb la vida del Cap de Govern Cànovas del Castillo, pogué tornar a casa, bé que ho feia els estius, de vacances, i no ja a Sant Andreu, sinó instal·lat a Barcelona; sols freqüentava la seva població de naixença per a visitar la seva mare que vivia al carrer Sócrates. Aprofitava les estades a la Ciutat Comtal per pronunciar unes delirants conferències a l'Ateneu barceloní: escandalitzava tothom en dir les coses pel seu nom, creava la polèmica i tornava a l'estranger tot deixant la paraula a la boca dels seus increpadors; aquests fets li valgueren que Eugeni d'Ors, al *Glosari* (1910), li atorgués el títol de "profesional en l'art de l'espatarrament".

Els seus articles també feien forrolla; amb la seguretat del qui escriu fora de les urpes del poder i amb l'única censura de la por dels directors dels diaris, lliurava unes cròniques que deien coses que molts no gosaven escriure, i més en temps de crisi: la pèrdua de les colònies, la desastrosa actuació dels militars, el naixent moviment catalanista lliure de complexos o les idees regeneracionistes del moviment modernista, tot amanit amb unes excel·lents crítiques d'art i amb la comunicació de les novetats que en els corrents artístics i intel·lectuals imperaven per Europa i el món lliure.

D'ell ens diu Claudi Ametlla a les *Memòries Polítiques*, volum I: "De París estan, aquest escriptor ens transmetia llargs articles, en gran quartilla, cobertes de lletra grossa, car en ell tot era frondós i abundós". Els li revisaven perquè era agressiu i no gaire en la línia del diari, anava contra el catalanisme reaccionari, "vigatanisme o floralisme", en deia. Coincidia amb Alomar, però en una ressenya de la conferència "Catalunya davant d'Espanya", pronunciada per Brossa a l'Ateneu Enciclopèdic Popular, Ametlla s'entusiasma en la crítica de la conferència i li val la reprimenda de la direcció del diari.

Continuant amb aquestes *Memòries*, ens diu que Brossa vestia impecablement, amb un "Levisacs", portava "barba assíria" i caminava amb majestuositat i "feien sensació les seves llempeguijans i iconoclastes improvisacions a la penya de l'Ateneu o a les sales de les Redaccions" amb "gran dignitat de la seva vida i del seu art de conversaire". Malgrat això, Claudi Ametlla admet que quedava en una posició anacrònica, s'aïllà en no seguir fil per randa el carro del nacionalisme republicà, com feren els seus amics Corominas i Iglésias, i el fet de ser massa individualista degué ser la causa que "seguí sent un precursor fins i tot quan el mesies anunciat ja havia arribat."

Bohemi i pianista a Montmartre, però de bohemia elegant, barba i figura pulcre, fou autor d'un parell d'obres de teatre mai no reexides: *Els Sepulcres Blancs* (1900) i *Les flors dels Dessert* (1902). Va casar-se i tingué un fill; la seva esposa era una de les dues filles del pedagog Francesc Ferrer i Guardia, fundador de l'Escola Moderna i assassinat pels *Fets de Juliol* de 1909 o Setmana Tràgica. Brossa, des de l'estranger i ben relacionat internacionalment, fou un dels principals impulsors de la campanya internacional per pressionar el govern espanyol que desistís de condemnar el seu sogre.

De fet, aquell 1909 trencà moltes coses entre els tres amics, Brossa, Corominas i Iglésias. Mentre el segon, ben situat en un càrrec municipal, era a Alemanya a estudiar les administracions municipals, i Iglésias era regidor republicà per Sant Andreu a l'Ajuntament

de Barcelona, Brossa estava més al costat dels de les barricades; el distanciament és feu evident. La família Brossa també s'havia disgregat: un germà havia mort i l'altre havia emigrat a les Canàries, on encara viuen els descendents.

Retornat a Barcelona definitivament el 1911, no desistí en la lluita, aïllat i abandonat per molts en voler servir la fermesa en els seus ideals, des de 1914 quan publicà l'article "Ecos de la tragedia", el primer de la llarga sèrie on defensava la pau i la causa aliada contra les agressions germanòfiles i imperials a la guerra europea. En aquells moments codirigí, i després ho faria tot sol, *El Diluvio*, diari crític, populista, republicà, anticlerical i molt centrat en temes municipals. A *El Diluvio*, el conegué Claudi Ametlla, qui parla sovint del diari als sis volums de les *Memòries Polítiques*: "La redacció era a uns baixos d'Escudellers Blancs, quan Miró i Folguera deixà la direcció l'ocupà Brossa, que es limità a escriure el Delantal, no canviant res, vivia per les seves fal·leres"; "de format petit, que cap a la butxada i es pot llegir comodament al tranvia".

Brossa estigué estretament vinculat i publicà nombrosos articles a la revista Iberia, completament intel·lectual, en la qual els articles en castellà d'Unamuno, Pérez de Ayala, Araquistain i Salvador de Madariaga eren celebrats, així com els escrits en català per Rovira i Virgili, Gabriel Alomar, Josep Carner, J.M. López-Picò, Prudenci Bertrana i Nicolau d'Olwer, i les col·laboracions dels artistes J.M. Junoy, Apa i Inglada.

Pel 1916, davant l'agonia de la UFNR, el Bloc Republicà Autonomista presentà candidatures no sols als seus feus de Vilanova i de Tortosa, on J. Pinilla i Marcel·lí Domingo eren abastament votats, sinó a la mateixa Barcelona, amb Francesc Layret, Àngel Samblancat, Gabriel Alomar, el Dr. Queraltó i Jaume Brossa. Obtingueren uns onze mil vots cada un, sense pressupost per organitzar actes. Marcel·lí Domingo sortí elegit i Pere Corominas dimití de president d'UFNR.

Jaume Brossa i els seus companys de candidatura a les eleccions de 1916, que formaven el BRA esmentat, es van fusionar amb la Juventut Republicana de Lleida, d'Alfred Perenya i Humbert Torres, restes de la UFNR, el Partido reformista de Lluís Companys i de Bernaldo de Quirós, els federalistes emporadanesos d'August Pi i Sunyer i persones independents, i van fundar l'abril de 1917 el Partit Republicà Català, catalanistes estratègicament connectats amb els grups obrers, el qual obtingué representació parlamentària en la Coalició d'Esquerres a les eleccions de 1918, però que fou disgregat a la fi de 1919, quan Brossa havia mort, arran de la proposta de Layret i de Companys d'adscriure el partit a la III Internacional.

Va ser detingut encara una altra vegada -la vida de Jaume Brossa és una constant d'exilis, persecucions i detencions per les seves idees-, com a conseqüència de les informacions que publicà durant la vaga de gener de 1919; va anar a parar a un vaixell-presó ancorat al port de Barcelona, d'on sortí alliberat als pocs dies, però greument malalt, afectat per la mortífera epidèmia de grip d'aquell any que tants estralls causà. Jaume Brossa ja no es recuperà i morí pocs dies després, entrat el mes de febrer, quan anava a fer 51 anys, a causa de la malaltia contreta.

"DECRET:

Vistos el present expedient i l'informe de la Secretaria de la Ponència del Nomenclàtor, i en ús de les facultats conferides a aquesta Alcaldia per l'article 13 de la Carta Municipal de Barcelona

DISPOSO:

Aprovar el canvi de denominació i de tipologia de l'actual tram final del passeig de la Verneda, des del carrer de Santander, fins a la ronda de Sant Martí, per carrer de Jaume Brossa, en els Districtes de Sant Martí i Sant Andreu.

Barcelona, 16 de juny de 1999. L'alcalde Joan Clos i Mateu”

(ref. 2739, Gasetta Municipal, 21 de 10 de juliol de 1999)